

Beszélgetések az egyházzenéről – II.*

Mitől egyházzene az egyházzene?

D. B.: Köszöntöm a hallgatókat! Azok kedvéért, akik most kapcsolódnak be egyházzenei beszélgetés-sorozatunkba, engedjék meg, hogy összefoglaljam az első adásban elhangzottak néhány tanulságát.

Az „egyházi zene”, „liturgikus zene”, „istentiszteleti zene”, „vallásos zene” kifejezéseket és a hasonlókat kevésbé precízen szokás használni. Ezért megpróbáltuk az egyházzenebe tartozó zenéket aszerint csoportosítani, hogy hogyan viszonyulnak a liturgiához, a hívők közös istentiszteletéhez. Célszerűnek látszik különbséget tenni az istentiszteletbe tökéletesen beleillő, vagyis pontosabban szólva abból sarjadó „liturgikus” vagy „istentiszteleti” zene, és a „vallásos” tematikájú, de az istentiszteletbe csak utólag beillesztett, sőt nehezen beilleszthető zenék között. Az előbbi legjellemzőbb rétegének mind a zsidó, mind a keresztény/keresztényen istentiszteletben a szent szövegek recitáló felolvasását mondtuk, és hangsúlyoztuk a zsoltárok kiemelkedő fontosságát. A másik véglethez például az istentiszteleti kereteket szétfeszítő, nagy, oratorikus alkotásokat sorolhatjuk. Világos tehát, hogy nem esztétikai értékük szerint teszünk különbséget az egyik és másik csoport között, hanem a liturgiához való viszonyuk alapján. Az is nyilvánvaló, hogy a két véglet között sok átmenet van, és sokszor a korízlás is befolyásolja, hogy mit tartanak ilyen vagy olyan zenének, s melyik csoportba sorolják azokat a – mondjuk így – köztes műveket, amelyekre az „egyházi zene” kifejezést alkalmazhatnánk. A barokk kortól kezdve íródott egyházzenei műveket nagyrészt ilyeneknek tarthatjuk.

Mitől liturgikus valamelyik egyházzenei mű vagy előadásmód? Miért érezzük úgy, hogy az egyik mű vagy stíluskorszak jobban megfelel annak, amit mi most istentiszteleti zenének tartunk? Alapvető követelmény, hogy a szöveg legyen bibliai vagy ahhoz nagyon közel álló. Nehezen találunk sok más biztos kritériumot, de azért vannak fogódzók. Például: a zene feleljen meg a liturgia „belső idejének”. Ne legyen se rövid, se hosszú, hanem épp annyi, amennyi az istentisztelet keretei közt és az adott helyen kell. És ugyanezt mondhatjuk el arról, hogy díszes vagy dísztelen legyen.

Az egyházzenével kapcsolatban el szokott hangozni a „szent” és a „művészi” fogalma is. Ha a „szent” és a „művészi” mellé még az „egyetemes” fogalmát is odahelyezem, akkor egy igen nevezetes egyházzenei dokumentum kulcsszavait idézem. 1903-ban X. Pius pápa nevével fémjelezve látott napvilágot a „Tra le sollecitudini” kezdetű motu proprio. Erre a pápai megnyilatkozásra hivatkozik a XX. századi katolikus liturgikus mozgalom, s azt mondja, hogy csak olyan zene való a liturgiába, ami *szent, művészi és egyetemes*. De mit is értett e fogalmak alatt ez a dokumentum, mennyire aktuális az akkori megfogalmazás, és mennyiben tartják érvényesnek protestánsok és zsidók?

* A beszélgetés – melynek szövegét enyhén rövidítettük és megszerkesztettük – először 1995. június 5-én, pünkösdhétfőn hangzott el a Bartók Rádió adásában. A sorozat szerkesztője Papp Márta.

Köszöntöm *Pásztor János* református lelkészt, *Dobszay László* zenetörténész és *Raj Tamás* főrabbit, akikkel folytatjuk a megkezdett beszélgetést.

D. L.: Talán nekem kellene először propozíciót tenni, és azt valamiképpen szembesíteni a beszélgetőtársak véleményével. Mindenesetre olyan dolog ez, hogy – Ágostonnal szólva – amíg van, addig tudom, hogy mi az, amikor meg akarom mondani, akkor eltűnik. Valahogy így vagyunk azzal, hogy mi a „szent” a zenében? Hogy mi a „művészi”, azt többé-kevésbé tudjuk; legfeljebb azt az egy fontos dolgot kellene kimondani, hogy a művészinak ellentéte a művészietlen, a művészetellenes. Egy primitív gyerekdal nem ellentétes a művészettel. A „Zsip-zsup, kenderzsup”-ra nem lehet azt mondani, hogy művészietlen vagy művészetellenes. Ez azért nagyon fontos, mert amikor azt hangoztatjuk, hogy az egyházzenének, a liturgikus zenének művészinak kell lennie, akkor nem azt mondjuk, hogy nehéznek kell lennie. A művészi érték nem attól függ elsősorban, hogy hol milyen kórus áll rendelkezésre (vagy egyáltalán áll-e rendelkezésre kórus), hogy városban vagy falun vagyunk-e, és így tovább. Minden szinten, a legprimitívebb szinten is van olyan zene, ami vállalható művészi szempontból. Ennyit a „művésziről”.

A „szent”. Itt egy dolgot azért talán meg kell gondolni. A XVIII. században azt mondták, hogy nem az áriás, dalszerű zenék illenek az istentisztelethez, hanem az ellenpontos zene. Vajon miért gondolták ezt? Pusztán hagyománytiszteletből? Én azt hiszem, nem. Az *objektivitásra való törekvést*, az egyéni líraiság, a kitörő individualitás visszaszorítását a szakrálishoz, a szakrális légkörhöz tartozónak érezték. Azt tehát, ha kissé, már bocsánat a szóért, „szárazabb” a zene.

A legnehezebb jelző az „egyetemes”. Mert annak idején a X. Pius féle motu proprio-ban úgy értették ezt, hogy legyen az egyházzene olyan, hogy Afrikában éppúgy, mint Ázsiában ugyanazt a zenét el tudják fogadni. Nem is olyan nagy csacsiság ez. Az emberiségnek vannak olyan őstapasztalatai – ezt a mai népzene-kutatás mutatja meg – amelyek igenis összehozzák az egész emberiséget, és az egyházzenének nyugodtan lehetne ez az alaprétege. De hogyha finomabban akarom kifejezni, és korszerűbben, tehát nem egy kissé romantikus felfogással, akkor azt mondhatnám, hogy az istentiszteleti zenének nem az a feladata, hogy ennek vagy annak a csoportnak az érzését (az ifjúság érzését, az öregek érzését, a falusi érzését, a kőművesek érzését, a joghallgatók, a nők, az óvodások stb. érzését) fejezze ki, hanem valamilyen módon az Egyházat fejezze ki. Tehát az egyetemesség itt egy bizonyos eltávolodást jelent a közvetlen, a konkrét adottságtól. Nem abszolút eltávolodást, mert nem lehet teljesen eltávolodni, nem is szabad eltávolodni. De az egyetemesség egy *bizonyos* eltávolodást jelent önmagamtól: ne magamat fejezzem ki. Én az Egyház szándékát fejezzem ki a zenémben.

P.J.: A „szenthez” szeretnék néhány gondolatot hozzátenni. Kiindulva abból, hogy a „szent” az Írásban az, „ami elkülönített az Isten számára”, szent az, ami az Istené. Tehát ezen az alapon akármilyen zene lehet szent zene; megint csak a zsoltárookra lehet itt utalni: lant, hegedű, kürt vagy bármi, ami szolgál, ami odaszánta magát az Isten szolgálatára... Tehát feltétlenül benne van az odaszánásnak, a maga odaáldozásának a motívuma. Mózes könyveiben, elsősorban a Leviticusban van szó a különféle áldozatokról, a bűnért,

vétékért valókról, aztán a hálaáldozatról és a többiről. Itt a hálaáldozatnak a motívuma a döntő: az Isten iránti hálaadásból szólal meg a zene, és kimondottan az Úrnak szól, az Urat dicsőíti, az Urat magasztalja, és az lehet akár milyen. Itt nagyon szélesre lehet tární a kaput: a szent zene értelmébe belefér a gregoriántól kezdve a mai fiataloknak a gitáros pengetéséig sok minden. Amikor nálunk a fiatalok gitárokat pengetnek, sokan nem is szeretik ezt, de én mégis nagyon örülök neki, mert mindig a zsolnárszövegeket viszik rá, meg általában az Írásnak a szövegét viszik rá. Lehet vitatkozni, hogy mennyiben és mikor lesz ez olyan, hogy már elfogadhatatlan – mert csak az lehet szent, ami tiszta, ami igazi, ami jó. Ahogy Malakiásnál olvassuk: nem lehet mindenféle szemetet odaadni az Úrnak, tehát nem lehet az Úrnak odatenni azt, ami rossz. Tehát az istentiszteleti zenében a minőségnek feltétlenül benne kell lennie. A másik dolog pedig az, hogy ez a *szent* nem azt jelenti most már, hogy csak a templomban szól: mint ahogy a szent ember sem csak a templomi liturgiában vesz részt, hiszen kimegy az életbe és ott is szentként viselkedik, az utcán, meg amerre jár – tehát a muzsika is kimehet. Tehát ebben az értelemben itt egy bizonyos híd képződhetik, lehet a szent zenének olyan része, amelyik „kimegy”, és bizonyos mértékig önállósul, és nem baj, ha önállósul.

D. L.: Persze, én akkor talán félreérthetően fogalmaztam; úgy gondoltam, hogy minden istentiszteleti zene egyházi zene, de nem minden egyházi zene istentiszteleti zene.

P. J.: Pontosan így van.

D. B.: Egy kis időre még visszatérnék az egyetemességnek a korábban javasolt értelméhez, amit pontosítva ma is helytállónak vélek. Tudniillik, hogy mivel az emberiség vallásos gyakorlatában, különösen az ún. szentkönyves vallásokban közös elemek, vallási „univerzálék” is vannak, ezért ha egy térítő jellegű vallás, amilyen a kereszténység is, utat akar találni a „benszülöttekhez”, akkor jól teszi, hogyha ezekre alapoz. Ezzel kapcsolatban egy közelmúltban történt élményemről beszélhetnék. Indológus barátommal együtt a Tamás-keresztények különböző csoportjait kerestük fel. Tudnivaló, hogy közel kétezer éve virul egy ma már hatmilliós, ókeleti liturgiájú indiai kereszténység Dél-Indiában. Istentiszteletükben a recitáló ének mindmáig megtartotta meghatározó szerepét.

Ha mármost valakinek olyan szerencséje van, hogy keresztény és európai léteire bejuthat hindu templomba is – anélkül, hogy alakoskodnia kellene –, és találkozik szertartási zenével, akkor különösen a védikus szövegek recitációját hallva az ókeleti kereszténységhez képest nem is oly távoli világban érzi magát. Lehet, hogy így voltak ezzel a kereszténység ókori elterjedésének idején is? Tehát a térítők a dél-indiaiak hagyományos szertartási zenei érzékére építhettek, és mégsem alakult ki valami keverékliturgia, valami keverékvalás! Ugyanakkor az újabbkori keresztény missziók, sem a katolikusok, sem a protestánsok-neoprotestánsok, nem erre az ősi szertartási zenei világra építenek, hanem újabb- vagy legújabbkori európai zenéjüket exportálják. Ez ma már szinte egyet jelent a könnyűzenével. Ami persze, mondhatnánk ironikusan, „egyetemes”, hiszen világszerte elterjedt. Valóban, az indiai város lakó ma már talán sokkal többet hallgatja az európai és indiai elemekből összetakolt filmzenét, mint ahányszor hamisítatlan indiai zenét énekel vagy játszik.

A világ más táján is így lehet? Pásztor János, aki évekig Kenyában volt misszionárius, sok tapasztalatot szerezhett ezen a területen.

P. J.: Fantasztikusan nagy élményeim voltak Afrikában ilyen vonatkozásban. Érdekes módon inkább Nyugat-Afrikában voltak ilyenek. Kelet-Afrikában inkább átvették az európai muzsikát az egyházak, különösen a reformátusok. Hát „keményen” az európai református énekeket énekelték, de betört azután a helyi muzsika is, először a római katolikusoknál. Megvan a miseliturgiának a szabályos menete, de a Kyríét meg akármelyik misetételt lehet nekik a saját módjukon énekelni. S van is egy lemezem, amelyiken a misetételeket improvizálnak Nyugat-Afrikában. Fantasztikus.

D. B.: Javaslom, hogy egy másik fantasztikus lemezbe hallgassunk bele. A felvételen egy etióp karácsonyi istentisztelet részlete van, hangszerkísérettel. Az etióp vagy abesszin egyház az ortodox, pontosabban ókeleti kereszténységhez tartozik. Liturgiája és liturgikus zenéje igen archaikus. (*Zene*)

P. J.: Fantasztikus gyönyörű, és tökéletesen bele is illik a katolicitásba. (Most a katolicitást nem is úgy értem, hogy római katolicitás, hiszen többször írtam már arról, hogy én is katolikus vagyok...) Az egyetemesség értelmébe nagyon beleillik, hogy bármelyik kultúrának a saját anyaga meggazdagító lehet. Úgyhogy keresztyén szempontból az az alapvetően fontos, hogy az ige uralja a zenét, s ezzel azt mondjuk, hogy az ige dinamizmusába kell, hogy beleilleszkedjék minden muzsika.

Erre például csodálatos indiai példák vannak. Ott vannak azok az indiai ásrakok, ahol egy amerikai, Stanley Jones a harmincas-egyvenes években csodálatos áhítatos könyvek sorozatát írta meg. Minden esztendőnek a felét Indiában, egy ásrakban töltötte, a felét pedig Amerikában, s vitte magával ezeket az élményeket. Magam is részt vettem olyan eucharisztikus istentiszteleten Afrikában – tudniillik Kelet-Afrikában sok indiai is van –, ahol gugulva ültünk körbe, és úgy ment végbe az istentisztelet, hogy indiai muzsika szólt. Az Isten igéje minden embernek szól, az Ábrahámnak adott áldás áldást hordozott minden nép számára, s akkor minden népnek, a kultúrájának a „java” belefér. Ahogy belefért a három bölcsnek, a három királynak az aranya, tömjénje és a mirhája.

D. L.: Szabad egy kérdést föltennem? Egyrészt míg a zsidó istentiszteleti zenében vannak olyan rétegek, amelyek jellegzetesen táji kötöttségűek, éppen az alaprétgben – azt hiszem – nagyon nagy hasonlóságok vannak. Helyesen látom-e, hogy függetlenül attól, hogy valaki Kisásziában él vagy Spanyolországban, Galíciában él, bizonyos alapformák magából a liturgiából következően meghatározzák az egész zenei magatartást is?

R. T.: Természetesen így van. Noha az egyedi sajátosságok vagy területi sajátosságok erősen jelentkeznek, az istentisztelet rendje, felépítése mindenütt nagyjából azonos, és ez mind a két dolgot lehetővé teszi: egyrészt a hasonlóságot, másrészt az eltéréseket. Hasonlóság például a tóraolvasás, a lejnolás, amely az istentisztelet központi részét teszi ki: elsősorban szombaton délelőtt, de hétfőn és csütörtökön reggel és szombat délután is olvasunk Tórát, a következő heti szakasz első részét. És ennek a felolvasása egy sajátosságos dallamot kell, hogy kövessen. Nagyon érdekes, hogy a Bibliában, a héber Bibliában mindenütt, minden kiadásban mindmáig benne vannak a dallam-

jegyek, a *neginák*, amelyek azonosak voltak ősi-ősi idők óta, és tulajdonképpen minden szövegben azonosak, ideértve még a Zsoltárok könyvét is, de minden könyvet másképpen olvastak fel. Tehát ugyanazokat a dallamjegyeket másképpen énekelték, másképpen olvasták fel. Még egy könyvön belül is vannak eltérések. Ez kicsit összefügg a *szent* kérdésével, amennyiben a mózesi öt könyvben, a Tórában sajátos éneklő dallammal olvassák föl pl. a „Tenger énekét”, tehát Mózes győzelmi dalát, ugyanakkor van egy rész a IV. könyvben, amely a vándorlásról szól, és ezt megint egy sajátos, különös, ősi dallammal recitálják a Tóra felolvasásakor, mégpedig azért, mert ezt a felsorolást, amely a különböző helységneveket tartalmazza, éneknek érezték az ókorban. Ez az ún. ókori keleti katalógus-költészet része volt, és sajátos dallamformával éneklük.

D. L.: Csodálatos! Krisztus nemzetségtáblájához sajátos dallamokat használtak az egész középkoron át: ez szintén egy hatalmas névkatalógus, nem földrajzi, hanem családi nevek katalógusa.

R. T.: Tehát ez volt az egyik, ami meghatározta, hogy azonos vagy hasonló formában alakuljon a zsinagógai zenevilág. És még valami: a hangszerek. Igaz, hogy a Szentély pusztulása után nem csak a víziorgonát tiltották be, hanem mindazokat a hangszereket, amelyeket a Szentélyben használtak. Tudjuk, hogy használtak, hiszen a 150. zsoltár felsorolja ezeket. Ám volt egy olyan hangszer, amely nem kísérőhangszer volt, s amely mindmáig használatos: a sófár. A sófár talán a legősibb hangszer a világon, egyszerű kosszarvból készül, a szarvnak a végét levágják, és a megtisztítás után már lehet is használni. Összesen három hangot lehet vele megszólaltatni, vagy legalábbis annyit szoktunk megszólaltatni vele; mindenütt a zsinagógákban felhangzik, legalább újévkor, valamint a jom kipúr végét jelzi, és az újévet megelőző hónap minden reggelén, szombat kivételével, a zsinagógában szintén hangzik, a hétköznapokon a megtérésre szólít fel. A sófár hangja az ókorban a szombat elejét, a szombat végét és nagyon sok mindent jelzett, például ha meghalt valaki a faluban, a sófárral jelezték, hogy jöjjenek oda és segítsenek. (Ezt egy talmudi történet alapján tudjuk). Alapvetően a sófárnak a dallama határozza meg az adott liturgiát, például a ros hásáná ünnepi az újévi liturgiát határozza meg.

D. L.: Énnekem egy nagyon kegyetlen dolog jut erről eszembe: minél egyszerűbb, tehát minél elementárisabb a zene, minél kevesebb a hang, minél takarékosabban használják a zenei anyagot, annál nagyobb a valószínűsége, hogy egy szakrálisan kifogástalan zene fog elhangzani. Minél több eszközzel él a zene, annál inkább komoly ízlés kívántatik ahhoz, hogy a *sacrum* területről ne térjünk át a *saeculum* területére, a szentről a világihoz. Egy bizonyos aszketizmus, egy bizonyos visszafogottság, én nem azt mondom, hogy kell, de mindenesetre biztosíték afelől, hogy nem lesz baj, hogy a zene tekintetében nem visznek be világit az istentiszteletre. Ha több az eszköz, akkor már nagyon észnél kell lenni. Nem azt mondom, hogy nem lehet, de nagyon észnél kell lenni. Ez az, amit Sztravinszkij úgy mondott, hogy „Mozart bűnösen édes egyházzeneje”. És ez nagyon igaz. Olyan mennyiségű szépség van bele téve abba a zenébe, hogy az már egy érzéki szépségre vált át, a szándéktól függetlenül. Mert Mozartnak a vallásosságát nem vonjuk kétségbe.

Ez egy kicsit emlékeztet engem a híres Ágoston-idézetre: tépelődik azon, hogy nem bűn-e a zene az istentiszteleten, mert az emberben olyan érzéseket kelt, amelyek nem oda valók: „...tulajdonképpen helyeslem Egyháznak – mondja Istennek –, Egyháznak azt a régi szokását, hogy a lehető legegyszerűbb olvasási módszerekkel szólaltatják meg az igét, mert erről visszaemlékszem, hányszor csorogtak a könnyeim, amikor a zsoltároknak édes szavát ilyen módon hallottam – mondja ő. – De mihelyt ezen túlhaladok, és önmagában kezd nekem a zene tetszeni, akkor már lelkiismeretfurdalás ébred bennem.” Nyilván itt túlzásokba lehet esni jobbra és balra, pedig itt valóban nagy probléma van. Lélektani, teológiai, zenei probléma van, az biztos.

P. J.: Feltétlenül! Ahogy én előbb is próbáltam fogalmazni, az ige uralma alatt legyen a zene. Az ige adja meg az egyensúly-tartásnak a lehetőségét! Mert mihelyt ez alól kiszakad és önálló nagysággá válik, akkor már mindjárt kikerült ebből a bizonyos visszatartásból. Itt is szolgálatnak kell lenni, itt is *leiturgiának* kell lenni. Ami azt jelenti, hogy nem magamért vagyok, hanem azért, Akit dicsőítetek. És azokkal együtt vagyok, akikkel együtt dicsőítetek.

D. B.: Ha úgy van, ahogy Dobszay tanár úr leírta ezt a zenetörténeti fejlődést, márpedig valószínűleg így van, akkor lehet, hogy egyszerűen a zenei eszközök gazdagodása hozta magával a nagy kísértést, és különösen az elmúlt közel négy évszázadban. Nem is csak a szekularizáció, hanem a zenetörténetnek a belső fejlődése okozta, hogy ma soha nem látott válságban van az egyházzene és újra kell fogalmaznia önmagát. Hallottuk, hogy nem csupán a kereszténységen belül, hiszen a zsidóságban is megjelentek olyan tendenciák, leginkább a múlt századtól kezdve, amelyeket talán az átlaghallgató, sőt még a liturgiában résztvevő is jellemzőbbeknek, majdnem hogy fontosabbaknak tart, mint a valóban lényegi részeket. Mi az ebből a válságból való kilábalásnak az útja, kirajzolódik-e valami megoldás? Megjegyzem még, hogy miközben hiányoljuk a recitációs éneknek vagy az egyszólamúságnak megfelelő helyét az istentiszteletben, nemcsak Magyarországon, hanem nagyon sok európai államban vagy Amerikában is, pl. a gregorián az elmúlt évtizedekben olyan mértékben lett a zenehallgató közönség műveltségének a része...

D. L.: ...amilyen mértékben azt az egyházakból kisöprűzték.

D. B.: Tudunk-e optimistább jövőképet rajzolni a rádióhallgató előtt?

P. J.: Az utóbbi fölvetéshez: van egy nagy probléma, amit szentendrei lelkész koromban éltem át. Ott voltak ezek a szép szerb templomok, és jöttek az emberek a templomot nézni, de amikor az istentisztelet közeledett, úgy menekültek a templomból, hogy az csuda. Vannak, akiknek mindenféle egyházi dolog a maga kontextusából kivéve nagyon szép, lehet az az ikonosztázion vagy az orgona vagy bármi muzsika, de amikor az az Isten dicsőítésére áll össze, akkor már nem kell. Ezzel szemben pedig az én személyes örömöm az, hogy ismerek egy csomó olyan fiatalembert, a saját egyházamban is és más egyházakban is, akik úgy akarnak muzsikálni, hogy az Istent dicsőítsék.

D. L.: Professzor úr, ez tisztán a szándékon múlik? Tehát az egész egy szubjektum területén zajlik-e le, vagy pedig van ennek valami objektivitása is? Hogyha a zenélő az Istennek szánja, ha ő a Istennek adja azt oda, akkor már minden rendben van?

P. J.: No nem, természetesen kell, hogy legyenek kritériumok. Feltétlen szükségesek a kritériumok. De most ezek, akikre én gondolok itt – most ne mondjunk neveket –, tényleg vállalják az egyháznak a belső fegyelmét, és vállalják azt, hogy a muzsikájuk szolgálat legyen.

R. T.: A professzor úr által említett problémához hasonló történik nálunk is. Említettem azt, hogy a zsidó kántort héberül *chazannak* nevezik, és ma inkább kezd ez a tevékenység művészetté válni és függetlenedni a zsinagógától, holott tulajdonképpen a kántornak van még egy elnevezése, *sliach cibur*, ami annyit jelent: „a gyülekezet küldötte”... Az említett függetlenedés oka természetesen nemcsak a kántorok művészi tevékenységében kereshető, ami egyébként nagyon dicsérhető, hanem elsősorban abban, hogy a közönség nem annyira a gyülekezet istentiszteleti tevékenységében kíván részt venni, hanem egyszerűen érdeklődik a hagyományos zsidó zene, vagy így is lehet mondani, az egyházzene iránt.

Én is azt tapasztalom, hogy nagyon sokan szívesen elmennek koncertre, hallgatnak otthon kántorkazettákat, de az istentiszteleten nem olyan biztos, hogy részt vesznek. Ezen kétféleképpen lehet segíteni. Egyrészt, hogy valóban elsősorban a fiatalok rendszeresen járjanak el az istentiszteletre, vegyenek részt abban a szó szoros értelmében, tehát annak alakításában is vegyenek részt, mert csak ők fogják a mai helyzetet megváltoztatni. Másrészt pedig abban, hogy mi is megpróbáljuk – nem modernizálni, megújítani az istentiszteleti rendet, hanem inkább a hagyományost feleleveníteni.

D. L.: Itt most megint egy kicsit túlfogalmazok inkább. Keményen fogalmazok. Én nem hiszem azt, hogy az emberek saját maguk véleményét kialakíthatják jelszavak alapján. Például: „én haladó vagyok”, „én konzervatív vagyok”, „én optimista vagyok”... A magam részéről teljesen nyitott vagyok a modern zene irányába, magam is tevékenyen részt veszek benne, előadói szinten is foglalkoztam vele, és hát melleleg magam is zeneszerzést végeztem. Tehát megengedhetem magamnak azt mondani, hogy vannak az életnek területei, amelyek egy adott ponton elérik az optimális megoldást, és ott jogos a konzervativizmus. Nem abban az értelemben, hogy kitiltja a modernet, hanem hogy ragaszkodik ahhoz, amit már klasszikusan kiformált.

Vegyük a gyerek példáját: hogyha egy gyerekdal helyett az óvodában slágerek rosszul sikerült motívumait modernség címén akarják adni, akkor azt mondom, hogy ez nem konzervativizmus vagy modernség kérdése. Egyszerűen, ami a gyerekeknek való, azt kiformálták kétezer évvel ezelőtt, és ha megfeszülünk, sem tudunk annál jobbat kitalálni. Tehát vannak a dolgoknak klasszikusai. A víz olyan ital, ami mellé nyugodtan lehet időnként a Bambi szörpöt is megpróbálni vagy pedig a kólát, de azért a víz nem veszi el az érvényét. Változatlanul a víz lesz az alapvető. Tehát ha azt mondom, ital, akkor az elsősorban mindig a vizet fogja jelenteni. Én azt gondolom, hogy igenis az egyházzene bázisa, hangsúlyozom, hogy nem egésze, nem teljessége, hanem a bázisa adott: a jogos konzervatív magatartás, ezeknek az ősformáknak a fenntartása, és ebben menekülhetünk meg a válságtól...

R. T.: Nem mindegy, hogy mit akarunk konzerválni...

D. L.: Nem. Azokat a klasszikus ősformákat gondolom, amelyekre még nyugodtan ráépíthető a kor sajátja, többlete. De nem úgy, hogy felváltja. Ez

így volt például már a őskeresztényi időben. A recitáló olvasáson túl voltak olyan műfajok, ahol ékes melizmatikus énekkel állhattak ki. A középkori liturgiában is pontosan megtartották a II., III., IV. századból örökölt antifonákat, de megvoltak a liturgiának azok a pontjai, ahol a kreativitásnak helyet tudtak adni. Arról, ami a kérdés volt, hogy mi a megoldás, vagy hogy optimisták vagyunk-e vagy nem, én azt gondolom, hogy alapvető a konzervativizmus, és az után jöhet a teljes nyíltság az új iránt, a kreativitás, de csak hozzáértők számára.

P. J.: Cullmann (ld. jelen lapszámunk 21. skk. oldalait, a szerk.), az apostoli egyházi idők istentiszteleti életének nagy kutatója azt mondta, hogy az volt a nagy dolog az ősegyház istentiszteletében, hogy a kötött és a szabad formáknak harmóniája, egyensúlya megvolt benne. És ez érvényes mind a szövegre, mind a muzsikára, azt hiszem.

D. L.: Így van.

D. B.: Megköszönöm Pásztor János, Dobszay László és Raj Tamás értékes gondolatait. Ezek közül soknak a részletes kifejtésére sor kerül még a sorozat további részeiben.

Kéziratlap az Isztambuli Antifonáléból.